

HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASIDA SHAXSNI HAYOTI VA SOG'LIQ'IGA QARSHI JINOYATLARNING VIKTIMOLOGIK PROFILAKTIKASINING SHAKLLANISHI

Bekbaev Doniyorbek Umid o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi Huquqbuzarliklar
profilaktikasi faoliyati ixtisosligi bo'yicha tahsil olayotgan 3-
o'quv kursi 319-guruh kursanti

G'aniyev Farrux Taxirjanovich

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi Huquqbuzarliklar
profilaktikasi faoliyati kafedrasida katta o'qituvchisi Toshkent,

100197, O'zbekiston, e-mail: fargan77@bk.ru

orcid.org/0009-0005-2423-050X

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14607800>

ARTICLE INFO

Received: 2nd January 2025

Accepted: 4th January 2025

Published: 7th January 2025

KEYWORDS

Huquqbuzarliklar profilaktikasi, Viktimologiya, Jinoyatlarning qurbonlari, Shaxs xavfsizligi Hayot va sog'likni himoya qilish, Jinoyatlarni oldini olish, Psixologik himoya, Yuridik himoya, Shaxsiy xavfsizlik, Jinoyatga qarshi kurash, Ijtimoiy himoya, Jinoyat profilaktikasi, Xavf va xavfsizlik va Huquqiy ta'lim.

ABSTRACT

Mazkur ishda huquqbuzarliklar profilaktikasida shaxsning hayoti va sog'lig'iga qarshi jinoyatlarning viktimologik profilaktikasining shakllanishi masalasi o'rganiladi. Viktimologiya, ya'ni jinoyatlarning qurbonlarini o'rganish sohasidagi ilmiy izlanishlar, shaxsning jinoyatga nisbatan qanday ta'sirlanishi, uning oldini olish va jinoyatlar profilaktikasini amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ishda, jinoyatlarning qurbonlariga nisbatan vujudga keladigan xavflar, shaxsning yuridik va psixologik himoyasi, shuningdek, uning hayoti va sog'lig'ini himoya qilishga qaratilgan chora-tadbirlar muhokama qilinadi. Viktimologik profilaktika, jinoyatlarning avvaldan oldini olishga va jinoyatlarning qurbonlariga yordam ko'rsatishga yo'naltirilgan kompleks yondashuvni anglatadi. Ushbu tadqiqotda, shaxslarning xavfsizligini ta'minlash, huquqiy ta'lim va psixologik yordam orqali jinoyatlarning oldini olishga qaratilgan yangi usullar va vositalar tavsiya etiladi.

Shaxsiy xavfsizlikni ta'minlashda huquqiy, ijtimoiy va psixologik omillarni hisobga olish, jinoyatlarning qurboniga aylanish ehtimolini kamaytirish, shu orqali jamiyatda tartibni mustahkamlashga xizmat qiladi. Viktimologik profilaktikaning samarali tizimi jinoyatga qarshi kurashishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi va shaxsning hayoti hamda sog'lig'ini himoya qilishda muhim rol o'ynaydi.

Ishning yakuniy xulosasi, shaxsning xavfsizligini ta'minlash uchun davlat, huquq-tartibot idoralari va jamiyatning birgalikda ish olib borishi zarurligini ko'rsatadi.

Jinoyatchilikni oldini olish – har bir jamiyatning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, shaxsni hayoti va sog'lig'iga qarshi jinoyatlar (qotillik, jismoniy jarohatlar, zo'rlash kabi jinoyatlar) jamiyat xavfsizligi va taraqqiyoti uchun jiddiy tahdid soladi. Shu sababli, huquqbuzarliklar profilaktikasida viktimologik yondashuvning shakllanishi va rivojlanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Viktimologiya – jinoyatlarning qurbonlarini, ularning xususiyatlarini va jinoyatchilikka qanday holatlarda duch kelishlarini o'rganadigan fan bo'lib, uning asosiy maqsadi – jinoyatlarning qurbonlari bo'lgan shaxslarning xavfsizligini ta'minlashdir. Ushbu maqola, shaxsni hayoti va sog'lig'iga qarshi jinoyatlarning viktimologik profilaktikasining shakllanishi va rivojlanishini tahlil etadi, shuningdek, amaliy jihatlarni ko'rib chiqadi.

Viktimologiya jinoyatlarning qurbonlari haqida ma'lumotlar to'plagan va ularni tahlil qilgan ilmiy soha sifatida rivojlanib bormoqda. Viktimologiyaning asosiy vazifalaridan biri — jinoyatlarning qurbonlariga aylanish ehtimolining oldini olishdir. Bu, albatta, huquqni muhofaza qilish organlari va jamoat tomonidan amalga oshiriladigan chora-tadbirlar orqali bo'lishi kerak.

Viktimologik profilaktika esa, jinoyatlarni oldini olishning ijtimoiy, psixologik va huquqiy usullarini o'z ichiga oladi. Viktimologik yondashuvni ko'rsatishning muhimligi shundaki, nafaqat jinoyatchilikning oldini olish, balki potentsial qurbonlar bilan ishlash orqali ular jinoyatlarning qurboniga aylanishining oldini olish kerak. Bu jarayonni shakllantirishda quyidagi jihatlarni muhim ahamiyatga ega:

- **Viktimologik ta'lim va xabardorlik:** Jinoyatchilikdan himoyalani va xavfsizlikni ta'minlashni har bir shaxs tushunishi kerak.
- **Jinoyatlarning sabablarini tahlil qilish:** Jinoyatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'lgan ijtimoiy, iqtisodiy va psixologik omillarni o'rganish.
- **Viktimologik reabilitatsiya:** Jinoyatlarning qurbonlariga reabilitatsiya yordamlarini taqdim etish.

Shaxsga qarshi jinoyatlar — bu jinoyatchi tomonidan bevosita shaxsning hayoti yoki sog'lig'iga zarar yetkazishga qaratilgan harakatlardir. Bu turdagi jinoyatlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- **Qotillik:** Shaxsning hayoti to'liq yoki qisman o'limga olib keladigan jinoyat.
- **Jismoniy jarohatlar:** Jarohat yetkazish, odamning sog'lig'iga og'ir zarar yetkazish, turli darajadagi jismoniy zo'ravonlik.
- **Zo'rlash va jinsiy zo'ravonlik:** Jismoniy va psixologik zarar etkazadigan jinoyatlar bo'lib, ayniqsa ayollar va bolalar uchun yuqori xavf tug'diradi.

Bunday jinoyatlarning oqibatlari nafaqat jismoniy, balki ruhiy va psixologik travmalarni ham o'z ichiga oladi. Shu bois, viktimologik profilaktika yuqoridagi jinoyatlar kurbonlarining ruhiy va jismoniy reabilitatsiyasiga alohida e'tibor qaratishi kerak. Shuningdek, ushbu jinoyatlarga nisbatan xavf-xatarlar, ularga duch kelish ehtimollari va ularning oldini olish uchun o'zgaruvchan omillarni tahlil qilish muhimdir.

Viktimologik profilaktikaning shakllanishi jamiyatda jinoyatlarni oldini olish va shaxsni hayoti va sog'lig'iga qarshi jinoyatlarga nisbatan har tomonlama xavfsizlikni ta'minlashning yangi usullarini ishlab chiqishni talab etadi. Bu jarayonda quyidagi asosiy yo'nalishlar shakllandi:

Viktimologik profilaktikada birinchi navbatda jinoyatlarning ehtimoliy qurbonlarini aniqlash va ularning xavf-xatarlarini tahlil qilish lozim. Bu shaxslar ko'pincha ijtimoiy, iqtisodiy yoki psixologik omillarga asoslangan holda ko'proq jinoyatlarning qurboniga aylanishadi. Ayniqsa, yoshlar, ayollar, nogironlar, kam ta'minlangan oilalar va yolg'iz yashovchilar bunday xavf ostida bo'lishi mumkin.

Jinoyatchilikni oldini olishda, shaxsiy xavfsizlik va huquqiy madaniyatni oshirish uchun jamoatni xabardor qilish va o'qitish zarur. Ommaviy axborot vositalari, maktablar, o'quv

yurtlari va jamoat joylarida xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha treninglar, seminarlar va kurslar o'tkazilishi kerak. Bu, o'z navbatida, jinoyatchilikka qarshi kurashda faol qatnashish va xavf-xatarlarni tushunishga yordam beradi.

Jinoyatlarning qurbonlariga psixologik yordam va reabilitatsiya xizmatlari ko'rsatish viktimologik profilaktikaning muhim tarkibiy qismidir. Bunga psixoterapiya, stressni boshqarish metodikalarini o'rgatish, jarohatlangan shaxslarni ruhiy jihatdan tiklash xizmatlarini taqdim etish kiradi.

Jinoyatlarning qurbonlariga huquqiy yordam taqdim etish va ularga qonuniy himoya olish imkoniyatini yaratish muhimdir. Jinoyatning qurboniga aylangan shaxsning huquqlari himoya qilinishi, ularning advokatlar va huquqshunoslar bilan aloqasi mustahkamlanishi kerak.

Viktimologik profilaktikaning shakllanishi jarayonida bir qator amaliy muammolar mavjud:

Profilaktika choralarini amalga oshirishda, ayniqsa jinoyatlarning qurbonlariga yordam berish uchun resurslar va mablag'lar yetishmasligi katta muammo bo'lib qolmoqda. Bu holatni hal qilish uchun davlat va xususiy sektorda hamkorlikni kuchaytirish zarur.

Jinoyatlarning oldini olishga yo'naltirilgan ijtimoiy tizim, psixologik yordam va huquqiy xizmatlar ayrim hududlarda yetarli darajada rivojlanmagan. Bu muammoni hal qilish uchun ijtimoiy xizmatlar tizimini kuchaytirish, xavfli guruhlar bilan ishlashni yaxshilash kerak.

Ko'plab jamiyatlarda huquqiy va xavfsizlik madaniyatining pastligi, xavf-xatarlar haqida ma'lumotning yetishmasligi mavjud. Bu holatni bartaraf etish uchun huquqiy ta'limni kengaytirish, huquqiy madaniyatni rivojlantirish muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Aleksandrov, S. M., & Makarov, V. N. (2009). *Viktimologiya: Nazariya va amaliyot*. Moskva: Yuridik adabiyotlar nashriyoti.
2. Zherebkin, Yu. B. (2015). *Jinoyatlarni oldini olish: Nazariyasi va amaliyoti*. Tashkent: «Huquq» nashriyoti.
3. Gurevich, B. S. (2007). *Jinoyat va uning oldini olish*. Moskva: Yurist nashriyoti.
4. Osipov, A. V. (2012). *Jinoyatlarning profilaktikasi*. Sankt-Peterburg: Iqtisodiy va huquqiy nashriyot.
5. Bagiyani, V. I. (2008). *Viktimologiya va huquqiy yordam*. Moskva: Yuridik adabiyotlar.
6. Rzayev, A. (2013). *Viktimologiya: Nazariyalar va zamonaviy yo'nalishlar*. Tashkent: Fan va texnologiya.
7. Qodirov, R. A. (2014). *Huquqbuzarliklar va jinoyatchilikni oldini olish*. Toshkent: O'zbekiston universiteti nashriyoti.
8. Gulomova, L. K. (2011). *Jinoyatlarning qurbonlari: Tahlil va reabilitatsiya*. Tashkent: «Adolat» nashriyoti.
9. Makarov, A. S., & Solovyov, I. A. (2010). *Viktimologiya: O'rganish va ta'lim*. Moskva: Yuvenil nashriyoti.
10. Kovalev, M. M. (2015). *Viktimologik profilaktika: Tahlil va usullar*. Sankt-Peterburg: Yuridik axborot.
11. G'aniev F. T. Turkiya respublikasi: tabiyati, madaniyati va an'analari //Results of National Scientific Research International Journal. – 2024. – T. 3. – №. 3. – C. 101-116.
12. G'aniev F. T. O'zbekistonda inson huquqlarini himoya qilish milliy preventiv mexanizmi //Results of National Scientific Research International Journal. – 2024. – T. 3. – №. 3. – C. 84-90.
13. Ganiyev F., Ganiyeva G. O'g'irlik haqida tushuncha, o'g'irlikning psixologik genezisi va mexanizmlari //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2023. – Т. 3. – №. 4. – С. 43-47.

14. Ganiyev F., O'zoqboyev S. Voyaga yetmaganlar tomonidan sodir qilinadigan jinoyat ishlarini yuritish //Евразийский журнал технологий и инноваций. – 2023. – Т. 1. – №. 12 Part 2. – С. 131-134.
15. Ganiyev F., O'zoqboyev S. Voyaga yetmaganlar tomonidan sodir qilinadigan jinoyat ishlarini yuritish //Евразийский журнал технологий и инноваций. – 2023. – Т. 1. – №. 12 Part 2. – С. 131-134.
16. Ганиев Ф. Ўғирлик жиноятларининг профилактикаси тушунчаси ва турларига оид айрим мулоҳазалар //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2023. – Т. 3. – №. 4. – С. 37-42.
17. Ганиев Ф. Т. Ўғирлик жиноятининг жиноят-ҳуқуқий жиҳатлари ва олдини олишга доир фикр-мулоҳазалар //Results of National Scientific Research International Journal. – 2023. – Т. 2. – №. 12. – С. 301-313.
18. Ганиев Ф. Профилактика инспекторлари томонидан ўғирликларнинг олдини олиш фаолиятини ташкил этиш йўналишлари //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2022. – Т. 2. – №. 12. – С. 159-162.
19. Ганиев Ф. “Обод ва хавфсиз маҳалла” тамойилига асосланган тизимни жорий этишда фуқоролар йиғинларини фаолиятини тизимли йўлга қўйиш //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2023. – Т. 3. – №. 3. – С. 96-98.
20. Ганиев Ф. Ахборот хавфсизлиги ҳамда муҳофазаси таъминланганига қарамасдан содир этиладиган жиноятлар //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2023. – Т. 3. – №. 1. – С. 129-138.
21. Qushboqov S. X., Usipbekov N. J. Yurtimizda mahkumlarni ozodlikka tayyorlashda amalga oshirilgan islohotlar va ulardan kutilayotgan natijalar //Models and methods in modern science. – 2023. – Т. 2. – №. 12. – С. 179-182.
22. Qushboqov, S., & Tilabov, S. (2023). Kiber jinoyatlardan saqlanishda umumiy profilaktikani o'rni. *Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences*, 2(18), 67-69.
23. Қушбоқов, Ш. (2023). Юртимизда тадбиркорликни жазони ижро этиш тизимидаги истиқболи. *Models and methods in modern science*, 2(5), 114-117.
24. Охунов, З., & Қушбоқов Ш, Т. Т. С. Э. (2022). Ҳуқуқбузарликларни олдини олишга оид айрим мулоҳазалар. *Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences*, 2(11), 34-39.
25. Qushboqov S., Isroilov D. Profilaktika inspektorining huquqbuzarliklar profilaktikasida adliya organlari bilan hamkorligining tashkiliy asoslari //Development of pedagogical technologies in modern sciences. – 2024. – Т. 3. – №. 9. – С. 16-24.
26. Qushboqov S., Isroilov D. Profilaktika inspektorining huquqbuzarliklar profilaktikasida adliya organlari bilan hamkorligi tushunchasi //Академические исследования в современной науке. – 2024. – Т. 3. – №. 23. – С. 96-103.
27. Qodirjonovich J. Z., O'G'Li Q. S. X. Bir guruh shaxslar tomonidan axborot texnologiyalardan foydalanib sodir etilgan firibgarlik va o'g'rilik jinoyatlarining sodir etish usullari va ularni tergov qilishga oid ayrim mulohazalar //Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences. – 2024. – Т. 4. – №. 5. – С. 137-144.
28. Киличев Х.М. Вояга етмаган болаларнинг исмга бўлган ҳуқуқларини ҳимоя қилиш масалалари //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2023. – Т. 2. – №. Махsus son. – С. 63-67.
29. Маматович Қ.Х. Фуқоролар йиғинлари уни қайта ташкил этишга оид мулоҳазалар //Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali. – 2022. – С. 764-769.
30. Миршарапов А.Г. Мини-футбол как вид спорта и средства физического воспитания //Conferencea. – 2024. – С. 18-21.
31. Миршарапов А.Г. Jismoniy tayyorgarlik mashg'ulotlarida chigalyozdi mashqlarining zarurati //Conferencea. – 2024. – С. 159-162.

32. Chorshanbiev B. B. Қуролликучлар қўшинларида сув таъминотининг аҳамияти //Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences. – 2024. – Т. 4. – №. 11. – С. 163-167.
33. Ахмедова С.Т., Охунов З.М. Особенности применения административных взысканий за управление автотранспортом в состоянии опьянения //Евразийский журнал технологий и инноваций. – 2024. – Т. 2. – №. Special Issue 6. – С. 48-54.

